

Зарубіжні авторські зібрання

Франц

Листи
до Мілени
Лист
батькові

Харків
«ФОЛІО»
2019

смішкою здалеку спостерігають за тим, що відбувається, і геть не квапляться тобі допомогти, — ти майже на краю загибелі, і годі описати, яким чином усе ж вдається врятуватися. Розумні або прозорливі діти намагалися скинути мене в воду просто так, можливо, тому, що вважали мене зайвим, непотрібним, але ж вони не знали ні Ваших листів, ані моїх відповідей.

Нехай Вас не лякають «добрі наміри» останнього листа. У мене був — тут це часто трапляється — період цілковитого безсоння, я записав цю історію, про яку часто розмірковував у зв'язку з Вами, але, коли закінчив, скроні і праворуч, і ліворуч так зчавило, що я вже не розумів до пуття, нащо її розповідав, до того ж заважала і безформна брила всього того, що я хотів сказати Вам на балконі, в гойдалці, тому мені нічого і не залишалось, крім як послатися на основне відчуття, та я і тепер ще не можу інакше.

У Вас є все, що я опублікував, крім останньої книжки «Сільський лікар», збірки невеликих оповідань, яку Вам надішле Вольф, у всякому разі тиждень тому я просив його про це в листі. У пресі немає нічого, і не пригадаю, щоб щось могло вийти. Хоч як Ви вчинили би з цими книгами і перекладами, все буде правильно, шкода, що вони не такі мені дорогі, щоб передача їх в Ваші руки по-справжньому висловила ту довіру, яку я до Вас маю. Зате я дуже радий, що за допомогою декількох зауважень з приводу «Паровичника», про які Ви просите, справді можу принести маленьку жертву; це буде передвістя тієї пекельної кари, яка полягає в тому, що необхідно ще раз перевірити своє життя поглядом пізнання, причому найгірше тут не перегляд явних переступів, а саме тих, які колись вважав спасенними.

Хоч би там що, а писати-таки добре і корисно, мені тепер спокійніше, ніж було дві години тому з Вашим листом на балконі, в гойдалці. Я лежав там, а за крок від мене горізнач упав якийсь жук, комашка відчайдушно намагалася підвестись і не могла, я б охоче допоміг жукові, адже це було геть легко: зробити крок і трохи його підштовхнути — чим не дієва допомога, але я забув про нього, читаючи Ваш лист, я не міг встати, лише якась ящірка знову привернула мою увагу до життя навколо, шлях ящірки лежав якраз через кузьку,

яка вже зовсім затихла, — значить, сказав я собі, це була не дрібна невдача, а сутичка зі смертю, рідкісне видовище природної смерті живої тварини; та, коли ящірка уджигнула через жука, вона ненароком поставила його на ноги, він, щоправда, ще хвилину-другу не ворушився, але потім любісінько побіг угору по стіні. Якимось чином це, мабуть, дещо мене осмілило, я встав, випив молока і написав Вам.

Ваш Франц К.

Отже, коментарі:

Колонка I, рядок 2 agm («рука») має тут також значення: «bedauernswert» («бідолашний»), але без особливого емоційного наголосу, симпатичного співчуття, що його Карл відчуває до своїх батьків, можливо, uboží¹, I 9 «вітри» трохи розкішніші, але, ймовірно, тут немає виходу; I 17 z dobré nálady a ronevad byl silný chlapec² геть викреслено.

Ні, листа пошлю краще сьогодні, а завтра відправлю Вам свої зауваження, до речі, їх дуже небагато, на більшості сторінок їх узагалі нема, наче сама собою зрозуміла правдивість переказу знову і знову — коли я змічаю, що це зовсім не само собою зрозуміло, — дивує мене, майже жодної похибки, та й те через дрібниці, завжди міцне і рішуче розуміння. Я ось тільки не знаю, чи не поремствують на Вас чехи за цю вірність, яка мені в перекладі особливо мила (зовсім не в ім'я розповіді, але в ім'я мене самого); моє чеське відчуття мови, а воно у мене теж є, повністю задоволене, але вкрай упереджене. Принаймні, якщо хтось Вам це закине, постарайтеся зрівноважити образу моєю вдячністю.

(Меран, травень 1920 р.)

Дорога пані Мілено,

(так, звернення це вже набридло, але в нашому ненадійному світі воно — один із тих поручнів, за які можуть вхопитися хворі, і якщо хапатися за поручень набридло, — це

---

¹ Жалюгідний (*каліч. чес.*).

² «З гарного настрою і тому, що був сильним хлопцем» (*каліч. чес.*).

ботно веселий тон Вашого останнього листа, тільки потім зрозумів: я постійно забуваю, що Ви ще такі молоді, Вам, напевно, і двадцяти п'яти ще немає, а може, лише двадцять три.

Мені тридцять сім, майже тридцять вісім, я майже на ціле юне покоління старший за Вас, майже сивий від старечих ночей і мігрені.) Не розгортатиму перед Вами всю цю довгу історію з її воістину густими нетрями подробиць, яких я і зараз боюся як дитина, тільки без дитячого дару забуття. Загальним для всіх трьох заручин було те, що в усьому був винен я, винен безперечно, обох дівчат я зробив нещасними, а саме (тут я говорю тільки про першу, про другу не можу говорити, вона дуже вразлива, кожне слово, навіть найдобріше, завдало б їй жахливої образи, і я її розумію) — а саме лише тому, що я всупереч усім її старанням (а вона, варто було мені побажати, принесла б, напевно, себе в жертву) не міг бути весь час веселим, спокійним, рішучим — у загальному, готовим до шлюбу, хоча я знову і знову, і з власної волі, обіцяв їй це, хоча я часом відчайдушно бував закоханий у неї, хоча нічого не було для мене бажанішим, ніж шлюб як такий. Майже п'ять років я безперервно її (або, якщо завгодно, себе) лупцював; на щастя, вона виявилася непохитною — суміш пруссацтва і єврейства, суміш сильна, переможна. Я не був такий міцний; правда, їй доводилося тільки страждати, а я одночасно і завдавав удари, і страждав.

— Усе, більше писати не можу, пояснювати — теж, хоча я щойно взявся описувати духовну хворобу і збирався навести інші причини, з яких не можу приїхати, — прийшла телеграма: «Відносно зустрічі Карлсбаді прошу письмового повідомлення». Зізнаюся, коли я її розкривав, вона зробила жахливе обличчя, хоча за нею стоїть найсамовідданіше, найтихіше, найскромніше створіння і хоча все, власне, бере початок у моїх власних намірах. Зараз мені цього не пояснити, адже не можу ж я посилатися на опис хвороби. Ясно поки одне: в понеділок я звідси їду; часом я дивлюся на телеграму і не здолаю до пуття її прочитати, в ній немов присутній таємний напис, який стирає верхні письмена і каже: їдь через Відень! — очевидний наказ, але без остраху наказів. Я цього не зроблю, навіть на найпозверховіший погляд безглуздо — їхати не

короткою дорогою через Мюнхен, а вдвічі довшою через Лінц, та ще й роблячи гак через Відень. Роблю пробу: горобець на балконі чекає, що я кину йому хліб зі столу на балкон, натомість я кидаю хліб біля себе, в середині кімнати, на підлогу. Він лишається зовні і бачить у напівтемряві свою улюблену їжу, яка неймовірно його притягує, він стріпується, він уже скоріше тут, ніж там, але тут темрява, а з хлібом я, таємна сила. А проте він перескакує через поріг, робить іще стрибок інший, на більше не наважується, раптово лякається і летить геть. Але які сили ховаються в цій непоказній пташці — трохи згодом горобець знову тут, вивчає обстановку, я підсипаю ще крихт, щоб полегшити йому справу, і — якби я не злякав його навмисно-ненавмисно (так діє таємна міць) непримітним рухом — він доскочив би собі хліба.

Що ж, у кінці червня моя відпустка добігає кінця, і для переходу — до того ж тут уже стає занадто спекотно, що, втім, саме по собі мені б і не завадило, — я хочу пожити ще де-інде за містом. Вона теж збиралася приїхати, і ми там зустрінемося, я залишуся там на кілька днів і, можливо, проведу ще кілька днів із батьками в Константинсбаді¹, а потім поїду в Прагу; розважаючи над цими поїздками і порівнюючи їх зі станом моєї голови, я відчуваю щось таке, як, напевно, Наполеон, якби він, накидаючи плани російської кампанії, заздалегідь точно знав її результат.

Під той час, коли від Вас прийшов перший лист, по-моєму, це було незадовго до запланованого весілля (плани якого, наприклад, були цілком і повністю справою моїх рук), я зрадив і показав його їй. Згодом — ні, досить, ні слова більше, і цей лист я не рватиму, звички в нас подібні, тільки у мене під рукою немає печі, і я, майже жахаючись, думаю, що цілком міг послати на зворотному боці такого розпочатого листа записку тій дівчині.

Але це несуттєво, я і без телеграми не зміг би приїхати до Відня, навпаки, телеграма — це швидше аргумент на користь

---

¹ Мова про Константинові Лазні (Konstantinovy Lázně) — курортне селище на заході Чехії, приблизно за 40 км на північний захід від міста Пльзень і 60 км на південний схід від курорту Карлові Вари.

поїздки. Я напевно не приїду, а якщо все-таки — цього не станеться — раптом, собі на жаж, опинюся в Відні, мені знадобляться не сніданок і не вечеря, а скоріше ноші, щоб ненадовго на них прилягти.

Бувайте здорові, тутешній тиждень не буде легким.

Ваш Ф.

Якби Ви бодай раз черкнули мені слівце в Карлсбад, до зажадання... Ні, спершу краще в Прагу.

Що це за неймовірні школи, де Ви викладаєте, дві сотні учнів, п'ять десятків учнів. Хотілося б мені посидіти біля вікна в останньому ряду, цілий урок, тоді я відмовлюся від жодного побачення з Вами (яке, до речі, і без того не відбудеться), відмовлюся від усіх поїздок — досить, цей білий папір, якому кінця-краю немає, пече очі, тим-то і пишеш.

* * *

Це було після обіду, зараз без трошки одинадцята. Я влаштував усе так, як тієї миті було єдино можливо. Телеграфував до Праги, що не зможу приїхати в Карлсбад, поясню це нервовим розладом, що, з одного боку, дуже вірно, з іншого ж — не вельми послідовно, адже саме через ці розлади я раніше і збирався в Карлсбад. Ось так я граю з живою людиною. Але інакше я не можу, бо ж у Карлсбаді я б не зміг ні говорити, ні мовчати, точніше: я б говорив, навіть мовчки, адже я нині — одне-єдине слово. Поїду я тепер абсолютно не через Відень, а в понеділок через Мюнхен, куди — не знаю, в Карлсбад, у Марієнбад, у всякому разі один. Можливо, я Вам писатиму, листи ж від Вас отримую тільки в Празі, тільки за три тижні.

(Меран, 1 червня 1920 р.)

Вівторок

Вважаю: написано в суботу і, незважаючи на неділю, отримано вже у вівторок опівдні, вихоплено у вівторок з рук листоноші, до чого ж чудовий поштовий зв'язок, а я в понеділок поїду і втрачу його.

В якусь суботу по обіді я сяду в швидкий потяг і годині десь о 2-й (завтра дізнаюся точний розклад) буду у Відні. А ти ще в п'ятницю купиш квиток на недільний швидкий до Праги і телеграфуєш мені, що квиток є, адже без цієї телеграми я не зможу виїхати з Праги. Ти чекатимеш мене на вокзалі, в нашому розпорядженні більше чотирьох годин, о 7-й ранку в неділю я поїду назад, у Прагу.

Ось така, отже, можливість, щоправда, дещо сумна, всього лише чотири втомлених нічних години вдвох (і де? У готелі біля вокзалу Франца Йозефа?), але все-таки можливість, яку, між іншим, можна дуже прикрасити тим, що ти — але чи є ця можливість? — виїдеш мені назустріч у Гмюнд, і ми переночуємо у Гмюнді. Гмюнд же австрійський? Тоді паспорт тобі не знадобиться. Я буду там, напевно, годині о 10-й вечора, а може, і ще раніше, і поїду в неділю швидким (у неділю місце, напевно, дістати легше) об 11-й ранку, а якщо є відповідний потяг пізніше, то і ще пізніше. Щоправда, як ти туди доберешся і поїдеш назад, я не знаю.

Ну, що скажеш? Дивно, що я тепер маю поставити тобі запитання, а розмовляв з тобою цілий день. Адреса Краси — Марієнбад, готель «Штерн».

(Прага, 2 серпня 1920 р.)

Понеділок

Однак, судячи з розкладу, справи ще краще, ніж я думав, сподіваюся, розклад правильний, отже, ось що ми маємо.

1-ша можливість, куди гірша:

У суботу, о 4.12 пополудні, я виїжджаю звідси, об 11.10 вечора приїжджаю до Відня, в нашому розпорядженні сім годин, адже їду я в неділю вранці, о 7-й. Правда сім годин за умови, що напередодні вночі (завдання непросте) я трохи посплю, інакше перед тобою буде лише бідолашний хворий звір.

2-га можливість, яка завдяки розкладу просто чудова: О 4.12 я виїжджаю звідси, але вже (уже! уже!) о 7.28 вечора прибуваю в Гмюнд. Навіть якщо я поїду в неділю ранковим швидким, це буде тільки о 10.46, отже, в нашому розпорядженні виявиться більше п'ятнадцяти годин, з яких кілька